

Stinas

artiklar 40

INNEHÅLL

- 3 Droger och alkohol
- 4 Malt
- 5 Gestalttext
- 6-7 Amerikansk uppfinnare med grekiska rötter
- 8-9 Den grekiska ön dit inga svenskar hittar
- 10 Gråt
- 11 Skratt
- 12 Gäspning
- 13 Hostning
- 14 Hicka och harkel
- 15 För vems skull?
- 16-19 Polsk choklad
- 20 Att gå i sömnen och awareness
- 21 Ultraljud
- 22-23 Kurvor för att mäta aktiviteten i olika kroppsdelar
- 24 Pacemaker
- 25 Intåget av toalett och dusch i svenska hem
- 26-27 Dynamit
- 28-29 Datormus
- 30-33 Punktskrift och Braille
- 34-35 Psykologin bakom telefonbedrägerier

Droger och alkohol

KÄLLA: medisera.se, En beroendepodd

Legalisera, dekriminalisera

Jag har tidigare skrivit om att fylleri förut var ett brott och i det sammanhanget finns det 2 lite svåra ord.

Legalisera: Göra lagligt

Dekriminalisera: Det är inte helt okej, men du kommer inte bli lagförd

Hur visar ett blodprov mängden druckna alkohol?

CDT-prov och Peth-prov kan visa alkohol i blodet.

PEth är en alkoholmarkör och bildas i kroppen enbart vid alkoholintag (etanol), medan CDT-värdet visar

hur mycket alkoholen har brutits ner i blodet genom att kroppen producerar defekt transferrin, vilket sedan kan mätas via blodprov.

Vad visar högt värde?

Vid långvarigt stordrickande kommer fördelningen av de olika formerna av transferrin att ändras vilket visas i blodprovet.

I de fall som CDT-värdet är över referensvärdet innebär det att personen dricker en större mängd alkohol.

Även Peth påvisar ett långvarigt alkoholdrickande.

Socialstyrelsen anger att provet kan ”påvisa eller avfärda kronisk överkonsumtion av alkohol – d.v.s. riskbruk eller missbruk”

Hur mycket alkohol krävs?

För att nå över referensvärdet för CDT krävs att man dricker cirka 450 gram ren alkohol per vecka under

1-4 veckor innan blod-provet tas. Det motsvarar t. ex. en hel flaska vin eller 3-4 burkar starköl varje dag.

Folkhälsoinstitutets nivå för ”riskbruk” är 168 gram alkohol per vecka för män och 108 gram för kvinnor.

Referensvärdet för CDT är alltså högt över riskbruksbeteende.

För PEth finns inte något exakt gränsvärde. Variationen är stor mellan olika personer och även beroende på hur mycket alkohol personen druckit. Det kan däremot ligga till grund för diskussion kring alkoholvanorna.

Malt

Malt är säd, vanligen korn, som fuktats med vatten och fått gro.

Groddarna producerar enzymet amylas som omvandlar stärkelsen i malten till maltsocker när malten läggs i blöt, som vid bryggning.

När groendet gått tillräckligt långt avbryts processen genom att grönmalten torkas eller rostar med varm luft. Den färdiga malten kan lagras länge.

Malt används i tillverkning av öl och whisky men även i jul- och påskmust, vissa bröd och t. ex. memma.

Dess rostningsgrad är en viktig smakfaktor: kraftigare rostning ger ett mörkare öl i och med att sockret karamelliserar.

Vid ölbryggning används främst ljusa maltsorter.

Mältare, ofta mälterska, var förr en person som livnärde sig på att framställa malt.

Mälthus, eller mälteri kallades den byggnad i vilket detta utfördes.

För att bestämma rostningsgraden använder man sig av EBC (European Brewery Convention) där högre värde anger mörkare färg.

Maltsorter

Ljus malt

Vanligast är ljus malt som innehåller mycket sockerbildningsenzym.

Ljusa maltsorter är bl. a. pilsner- och lagermalt (3-4 EBC), pale alemalt

(4-7,5 EBC), wienermalt (5-8 EBC), vetemalt (5 EBC) och münchnermalt (8-25 EBC).

Färgmalt

Malt som torkats vid 200°C.

Malten blir nästan svart och har en bränd smak. Färgmalt används främst till porter och stout. Stout är en mörk, nästan svart överjäst öltyp som är vanlig i Storbritannien och Irland. Förhållandevis mycket rostad malt samt rostat omältat korn används i bryggeriprocessen, vilket ger den mörka färgen.

Förknippas ofta med bryggeriet Guinness.

2 former av färgmalt är chokladmalt (1000 EBC) och rostad malt (1000-1500 EBC).

Det finns även en form som kallas kristallmalt.

Karamellmalt (100-300 EBC)

Malt som torkats vid 100°C.

Den försockras under mältningen och används bl. a. vid bryggning av ale. Används när man brygger mörkare öler för att ge dem färg, arom och stomme.

KÄLLA: Wikipedia

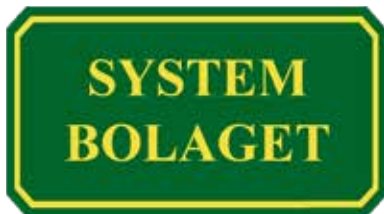
Gestalttext

En text där utseendet tillåts vara viktigare än det språkliga innehållet. Ordet kan användas för att öka förståelsen för de val som ligger bakom t. ex. en logotyp, men ska inte ses som en förklaring till all språkligt felaktig design.

Vissa typer av särskrivningar kan vara gestalttext, men ofta är det påverkan från andra språk och bristande kunskap som ligger bakom.

Exempel på gestalttext

Svenska Systembolagets logotyp där namnet skrivs med stora bokstäver på två rader utan bindestreck av layoutskäl.

Inte gestalttext

TENNIS HALL

är inte gestalttext, det är en felaktig särskrivning som bokstavligt betyder att Tennis äger hallen. Nu förstår vi förstås vad som menas, då skylten sitter på tennishallens vägg och att Tennis inte är ett namn. Däremot är ju Hall det.

TENNIS-HALL

är halv-rätt, men inte rätt. Binde-streck i samman-satta ord kan man använda för läs-bar-hetens skull när någon ska lära sig läsa.

Amerikansk uppfinnare med grekiska rötter

George Charles Ballas, Sr. (1925–2011) var en amerikansk entreprenör. Han uppfann den första sträng-trimmern, känd som Weed Eater 1971. Han är far till Corky Ballas och farfar till Mark Ballas, båda tidigare proffsdansare i Dancing with the Stars (amerikanska Let's Dance).

George Ballas fick sin stora idé efter att en giftig orm bet en arbetare som klippte hans gräsmatta med en sax. Idén gjorde en gammal popcornburk, några sladdar och en kantmaskin till Weed Eater. Mr. Ballas, som dog i lördags vid 85 års ålder, var en dansinstruktör, utvecklare, uppfinnare och marknadsförare som byggde hotell, patenterade ett justerbart bord och marknadsförde en tidig bärbar telefon. Men det var Weed Eater – som han uppfann både konceptet och namn – som gjorde honom en förmögenhet samtidigt som han utlöste en revolution för gräsmattan. Ballas introducerade enheten i början av 1970-talet och 1976 sålde han dem till ett värde av 40 miljoner dollar årligen.

Krig

Efter att ha kommit ur tjänsten gifte han sig med Maria Louisa Marulanda, en dansinstruktör som han träffade när hon lärde honom tango. Hon hade medverkat i filmer, inklusive western "Rio Grande" från 1949 och paret fortsatte med att ge uppträdanden tillsammans.

Ballas gick in i dansbranschen och ledde flera Arthur Murray och Fred Astairestudios.

Hans son, Corky Ballas, blev en professionell dansare när han träffade sin fru (nu sedan länge ex-) Shirley (född Rich) och uppfinnarens barnbarn Mark Ballas, har medverkat i 7 säsonger av "Dancing With the Stars".

I slutet av 1960-talet öppnade George Ballas Dance City USA i en nedlagd biograf i Houston, och skröt om att den 43 000 kvadratmeter stora dansstudio var den största i världen.

Han kallade det "en stormarknad med dans med brudar och sprit och stora band allt under ett tak. Med sin verksamhet blomstrande ville Mr. Ballas att hans gräsmatta, alla tre tunnland, skulle se bra ut."

Hans sökande efter ett alternativ till tids- och arbetskrävande saxar blev brådslande när en arbetare som han hade anställt lades in på sjukhus efter att ha blivit biten av en orm.

Ballas sa att idén till Weed Eater kom till honom när han var i en bil-tvätt och funderade på de stora roterande borsten som rengjorde svåråtkomliga hörn, men som på något sätt inte repade lacken. Han riggade upp en gammal popcornburk med några trådar och hakade fast den på en roterande kantskärare och den första strängtrimmern föddes. Den var högljudd, men den tog bort gräset.

GJORT AV: Maurice 107

Creative Commons Attribution-Share Alike
3.0 Unported

Han anlätade en ingenjör för att designa nya modeller som ersatte monofilament fiskelina för tråd och körde på el och gas. Han kallade den "Weed Eater" och hade flera patent på den. När Mr Ballas inte hittade ett företag som var intresserade av att distribuera enheten, bestämde han sig för att sälja den själv. Han gav varje ny modell ett husdjursnamn - den första var en "Weedie" och den andra en "Clippie" och designade logotyper för var och en baserad på porträtt av sina barn med ostyrigt, gräsliknande hår. Han använde en väl synlig annonskampanj, inklusive fläckar på Super Bowl och en sponsorroll i David Frost-intervjuerna 1977 med tidigare president Richard Nixon. Trots hans patent på Weed Eater, översvämmade imitatorer snart marknaden under namn som Weed Whip och Weed Crasher.

1977 sålde Mr. Ballas Weed Eater Inc. till Emerson Electric Co. för en hemlig summa som hans dotter, Winkie Jamail, kallade "en liten förmögenhet". Ballas undervisade också i entreprenörskap vid Rice University i Houston. Han fortsatte att mixtra med nya uppfinningar och vid ett tillfälle marknadsförde han en bärbar telefon i storleken fotbollshjälm som hittade få personer.

KÄLLA: Wikipedia

Den grekiska ön dit inga svenskar hittar

Euboia (grekiska: Εύβοια, Ένβοια, Έβια, latiniserat Euboea, Eubea) i svart ring är näst efter Kreta den största ön i den grekiska skärgården. Ändå är det en ö som knappt några svenskar känner till.

Den åtskiljs från det grekiska fastlandet av Euboiabukten. Ön utgör en egen regiondel (perifereiakí enótita) Euboia, till 2010 prefekturerna Nomós Evvoías, till vilken även hör 2 samhällen på fastlandet, Anthidona och Avlida, samt den närläggna ön Skyros.

Aten ligger bara 8 mil bort så det är lätt att förstå att stressade stadsbor söker lugnet här – det finns gott om inhemsk turism.

Geografi

Euboia är en långsmal ö med en längd på 15 mil och en bredd på 5-50 kilometer som sträcker sig från nordväst till sydost. Huvudorten på ön heter Chalkis.

Den bergrygg som sträcker sig längs hela Euboia utgör en del av den bergskedja som börjar i Thessalien och fortsätter ut i Egeiska havet och bildar öarna Andros, Tinos och Mykonos.

De högsta bergen är Dirphys (1 745 meter) och Pyxaria (1 341 meter) i nordost samt Ókhi (1 394 meter).

Bergen innehåller järn och koppar; vid östra kusten, i närheten av orten Kyme, finns brunkol och i södra delen av ön vit, grönstrimmig marmor (cipollin), som var mycket eftersökt av romarna under kejsarperioden. Den östra kusten är brant och klippig, den västra mera långsluttande, med vackra skogar och fruktbara slätter, vilka i forntiden gjorde Euboia till Atens kornbod och ännu i dag ger mycket säd, vin, olja, citroner och fikön.

I väster avskiljs Euboia från fastlandet av Euboiabukten. Det är på sitt smalaste ställe (Euripossundet vid Chalkis) endast 35 meter brett.

Historia

Euboia var i forntiden delat i flera smärre, oberoende stater, bland vilka de rika handelsstäderna Eretria och Chalkis var de främsta. Dessa grundlade, i synnerhet under 700-talet f.Kr., kolonier i Makedonien, i Italien och på Sicilien. Men 506 f.Kr. intogs Chalkis av atenarna, och 490 f.Kr. förstördes Eretria av perserna, som hämnd för den hjälp det lämnat jonierna i deras uppror. Efter perserkrigen bemäktigade sig Aten hela Euboia och behöll det till omkring mitten av 300-talet f.Kr., då under makedoniskt skydd stående "tyranner" ryckte till sig flera av öns städer. Efter slaget vid Chaironeia år 338 f.Kr. kom Euboia, jämte det övriga Grekland, under det makedoniska väldet och förlorade sitt förra välstånd. Ön hade gått genom många ägares händer innan den år 1204, under det fjärde korståget, erövrades av venezianerna. 1470 intogs Euboia av det osmanska riket och tillhörde detta till 1821, då det slöt sig till de övriga grekerna i deras frihetsstrid mot turkarna. Formellt avträdades det till Grekland 1830.

Fastlandsstaden Arta

Byggd på kanten av Peranthikullen och stranden av Arahthosfloden (som gav bevattning åt det antika Amvrakia), är Arta onekligen känt för sin berömda bro. Enligt myten lägger förmannens hustru i dess grund. År 168 f.Kr., efter att staden plundrats av romarna, flydde dess invånare till Nikopolis. Det har varit huvudstad många gånger, medan det som forntida Amvrakia var huvudstad i det kungadöme som tillhörde Pyrrhus, molossernas kung. År 1204 blev det huvudstad i furstendömet eller despotatet Epirus, där det blomstrade.

Idag är Arta huvudstad, transportnav, liksom prefekturens kommersiella och administrativa centrum. Staden är full av arkeologiska platser och är full av liv, med charmiga gågator, moderna köpcentrum, kaféer ochbarer.

Prefekturen Arta innehåller imponerande berg täckta av granar, bördiga slätter, brusande floder och laguner med viktiga ekosystem. Det är en av Greklands vackraste regioner och ligger mellan bergskedjan Tzoumerka och Amvrakikosbukten. Den utgör den nordöstra delen av Epirus. Det varierade landskapet i prefekturen kombinerar skönheten och hårdheten i de grekiska bergen med de milda och grunda stränderna vid Amvrakikosbukten och Arahthosflodens bördiga dalar.

Gråt

Gråt uppkommer av känslor hos människan. Beteendet, som har en kommunikativ funktion, är endast delvis viljestyrt och består av en kombination av tåravrinning från ögonen och speciellt andningsmönster. Ibland förekommer ett ljudligt läte, vilket ofta blir mer påtagligt om den gråtande försöker prata.

Gråt framkallas framför allt av negativa känslor, t. ex. sorg och förtvivlan, men kan även framkallas av oerhörd lycka eller andra starkt upplevda känslolägen. Gråt kan också bero på fysisk smärta. Precis som skratt och gäspningar tenderar gråt vara socialt "smittsamt".

Gråtens anatomi

Det speciella mönstret i andningen består av att framför allt utandningsluften pressas fram stötvis, ungefär som vid skratt. Då bildas upprepade, korta kluckande och frikativa ljud i de övre andningsvägarna, då stämbanden försöker att parera de plötsliga avvikelserna i luftströmmen.

Den kraftiga tåravrinningen får ofta den gråtande att då och då snörvla, det vill säga göra en kraftig viljestyrd inandning genom näsan för att förhindra uttrinring genom denna.

Mekanismer

Människan är den enda varelse som gråter, men liknande beteenden förekommer hos däggdjur. Spädbarn i alla kulturer gråter och det är därmed inte i första hand ett inlärt beteende.

Spädbarns gråt uppkommer när en separation upplevs som obehaglig, av längtan och är i den meningen ett rop efter den eller det saknade.

Deras gråt kan förstärkas av skrik.

Ytterligare ett syfte med gråt är att lätta inre spänningar. Detta sker eftersom gråten påverkar vissa hormoner och deras verkningsmekanismer.

Skillnad mellan könen

Forskning visar att kvinnor gråter i genomsnitt 30-64 gånger per år, män 6-17 gånger. Män tenderar att gråta i 2-4 minuter och kvinnor i 6 minuter. Gråten övergår till snyftande för kvinnor i 65% av fallen, jämfört med 6% för män. Fram till tonåren återfanns dock ingen skillnad mellan könen.

Det finns flera bevisade förklaringar till detta, som att könshormonerna spelar roll, att det inte är socialt accepterat av män att gråta idag i de flesta kulturer, att kvinnor av kulturella skäl oftare befinner sig i "gråtframkallande miljöer", och att kvinnor har andra ivshanteringsstrategier. Empati ökar benägenheten till gråt.

Neurala förklaringar

Beteendet styrs av limbiska systemet i framhjärnan, men exakt hur hjärnan arbetar under gråt är inte klarlagt.

Såväl mödrar som andra reagerar neurologiskt på barngråt. Det är i synnerhet amygdala som aktiveras av gråtljud. Hormonerna oxytocin och opioider är sannolikt också involverade. Fäder, men inte mödrar, utsöndrar prolaktin av barngråt.

Skratt

Skratt är en spontan fysiologisk process hos människor som kännetecknas av en rad hastiga ut- och inandningar tillsammans med rytmiskt växelvis spända och avslappnande stämband som tillsammans ger upphov till ett karaktäristiskt ljud, ofta som en konsekvens av humor.

Fysiologi

Rent anatomiskt sker skrattet genom konvulsiviska sammandragningar i buken vilket producerar stötvisa luftströmmar genom struphuvudet, glottis och stämbanden.

Skrattets läte, längd och andra fysiska manifestationer är individuellt och varierar från person till person, men även beroende på situation. Humoristen Povel Ramel skilde i sången "Skratt" mellan följande skrattyper: "äggläckarskrattet", "skumsläckarskrattet", "pingpongskrattet" och "lokförarskrattet".

Fysiologiska effekter

Det finns forskning som visar att skrattet kan ha positiv inverkan på hälsan. Forskare har påvisat att patienter med smärtor kan uppleva lindring.

Ett skratt på ca 10-15 minuter kan öka förbränningen med ca 10-40 kcal. Så det kan finnas viss sanning i att "ett gott skratt förlänger livet". Att skratta är dessutom helt fritt från biverkningar. Om man skulle skratta varje dag i ett år skulle det kunna motsvara en viktninskning på 0,5–2 kilo.

Utlösande faktorer

Skratt kan utlösas av en mängd olika händelser, vanligen av humor.

Skämt och vitsar bygger vanligen på en dubbelmening där överraskningseffekten orsakar en plötslig insikt som leder till att man skrattar. I fars framkallas skrattet av bildliga eller bokstavliga fall.

Skratt kan även uppstå av glädje och positiva besked, lättnad, nervositet eller andra sinnestillstånd.

Olämpliga reaktioner såsom att skratta under en begravning kan bero på att ett tabu blir för starkt och att lättare former av tvångstankar gör det svårt att motstå att skratta. Svart humor bygger på sådana olämpliga reaktioner.

Skrattets funktioner

De är oklara. Det kan vara ett sätt att signalera samhörighet inom grupper. En annan teori är att skratt är ett sätt att få bort tidigare uppbyggd spänning.

Beteckningar av skratt

I tecknade serier används orden *ha ha* eller *haha* som beteckning för skratt på svenska. På spanska "jaja" (uttalas nästan lika som på svenska), på thai "555", "ha".

Inom internetslang används förkortningen LOL ("laughing out loud", 'skrattar högt') för att beteckna skratt i text.

Gäspning

En gäspning (latin: oscitatio) är en djup reflexmässig inandning med öppen mun. Man gäspar oftast för att man är trött men även om man är uttråkad, nervös, överansträngd, har druckit alkohol eller har tagit lugnande medel. När man är trött brukar man också sträcka och tänja på kroppen, bland annat för att inte somna.

Enligt en studie gäspar man för att hålla hjärnan nedkyld genom att hjärtrytmerna, ansiktsmuskulaturen och blodgenomströmningen ökar. Enligt en annan studie beror gäspsmittning på att människans förfäder hade en ritual för att hålla sig vakna och vaksamma. När någon gäspar smittar alltså inte tröttheten, utan det är en undermedveten respons på att en gäspande personen öppnar munnen. En annan studie har visat att barn under fem år inte påverkas av att en person i ett videoklipp gäspar, men att barn under sex år gäspar när någon läser en historia högt om gäspning. Även foster gäspar, trots att de inte andas in syre genom lungorna.

Det finns ett stort antal djurarter som gäspar; bl. a. apor, råttor, marsvin, pingviner, fåglar, fiskar, reptiler samt hund- och kattdjur. Ibland kan gäspningarna användas som en varningssignal. Charles Darwin nämnde t. ex. i boken *The Expression of the Emotions in Man and Animals* att babianer gäspar för att hota sina fiender (varvid tänderna blottas). Babianerna använder sig också av grupp-gäspning som signal för att det är sovdags, en ritual som avslutas med en enorm gäspning av babianhannen.

Ordet "gäspning" är belagt i svenska språket sedan 1620.

Det engelska uttrycket "gasping for air" (som läkare brukar säga att någon gör som har svårt att andas).

Kippa (chippa) efter andan heter det på svenska.

Liksom skrott smittar gäspningar.

Hostning

Hostning är en skyddsreflex som utlöses när slemhinnorna i luftvägarna irriteras, med syfte att hålla luftvägarna fria.

Reflexen består av en spasmisk sammandragning av bröstkorgen. Reflexens funktion är att göra sig av med sådant som retar luftvägarna, till exempel slem, damm, samt vid felsväljning. Man kan säga att hostreflexen består av tre faser, där den första fasen är att man andas in, den andra en påtvingad utandning mot stängd glottis och den tredje en kraftig frisättning av luft från lungorna efter öppning av glottis. Reflexens funktion är att göra sig av med sådant som retar luftvägarna, t. ex slem.

Cigarettök och andra luftföroreningar kan också irritera luftvägarna och ge hosta.

Orsaker

Förkylning är en av de vanligaste orsakerna till hosta och då kommer den vanligen tillsammans med snuva. Denna variant räknas som en akut hosta och den kan kvarstå i flera veckor. Även andra sjukdomar kan orsaka hosta:

influensa, lunginflammation, allergier och astma

kronisk obstruktiv lungsjukdom (KOL) såsom kronisk bronkit och lungemfysem

kronisk hjärtsvikt, tuberkulos, kikhosta, lungcancer.

Vanligtvis behöver man inte hosta så ofta, eftersom luftrören rensar sig själva på egen hand med hjälp av små flimmerhår. Men man får upp olika partiklar från luftföreningar lite då och då, vilket gör det svårare för flimmerhåren att rensa svalget, så just därför behöver vi hjälpa flimmerhåren att rensa svalget genom att hosta upp slemmet eller främmande partiklar.

Vid lunginflammation kännetecknas hostan av att slemmet är varigt, ibland också blodblandat.

Vissa atypiska lunginflammationer kan dock ge torrhosta. Inflammation i bihålor och näsa (rinosinuit) och snuva leder också till hosta eftersom slemmet rinner ner i luftvägarna. Vissa mediciner kan ha hosta som biverkan.

Slemhosta

Vid förkylning och influensa brukar segt och tjockt slem samlas i luftrören (sputum). Slemmet kan uppfattas som irriterande och vara svårt att hosta upp. Flimmerhårens renhållningsarbete räcker inte till. Det anses även vara viktigt att hosta upp slemmet eftersom det kan innehålla bakterier som kan förvärra hostan.

Torrhosta

Torr- eller rethosta orsakas vanligtvis av irritation i de övre luftvägarna (strupen), medan fuktig hosta driver ut slem som samlats djupt in i luftvägarna, eller rent av i lungorna. Upphostning av blod eller blodfärgad sputum kallas för hemoptys.

Hicka

Hicka betecknar oönskade, upprepade medfödda reflexsammandragningar i mellangärdet. Den plötsliga luftströmmen ner i lungorna får stämbanden att slå ihop varvid det hickande ljudet uppstår.

Bakgrund

Även om hicka är ett välkänt fenomen är dess biologiska funktion inte fullständigt klarlagd. Hickan tycks inte uppfylla något syfte hos vuxna, men kan observeras hos foster med hjälp av ultraljud. Detta har lett till teorier om hickans funktion i utvecklingen av andningsmuskulaturen.

Man vet inte säkert varför hicka uppstår, men vissa aktiviteter såsom att under en längre tid ha utsatts för kyla, äta hastigt, skratta, svälja luft, dricka kall dryck tillsammans med varm mat, äta mycket varm eller starkt kryddad mat, nikotin eller att hosta kan orsaka hicka.

Behandling

Det finns en mängd olika huskurer mot hicka som ibland påstås vara effektiva. En metod är att dricka kallt vatten, gärna från glasets bortre kant, d.v.s. upp och ner. Det psykologiska tricket att sitta avslappnad, med lugna regelbundna andetag och helt enkelt själv försöka att framkalla hickan, har gott stöd inom den kognitiva beteendeterapin.

En annan metod är att återandas i påse för att höja koldioxidhalten i blodet.

För långvarig och ihållande hicka finns olika läkemedelsbehandlingar med varierande grad av vetenskapligt stöd bakom. Läkemedel som metoklopramid, baklofen, samt vissa antiepileptika och antipsykotiska läkemedel används ibland som behandling.

Folktro

I svensk folktro trodde man att man drabbades av hicka när man hade blivit förtalad av någon. Gissade man vem det var skulle hickan gå över. Ett annat sätt att bli kvitt hickan var att säga: "Kyss mig i ändan!" En tredje behandling i folktron var att dricka tre klunkar vatten och för varje klunk kasta en blick under kärlets botten. Den som ville hjälpa till med att bota den som hickade kunde skrämma eller förarga vederbörande. Om en svårt sjuk person började hicka ansågs det vara ett varsel om död.

Harkel

KÄLLA: studentlitteratur.se

Harklingen innebär att stämbanden gnider och sliter mot varandra. Ofta blir de irriterade så att rösten blir hes och det känns obehag i halsen. Man kan också börja använda en mer hes, ansträngd röst. Ofta får man också segt slem i halsen som är svårt att svälja undan.

För vems skull?

Barn som idrottar, spelar instrument eller håller på med någon annan hobby kan man ju ofta fråga sig för vems skull de gör just den aktiviteten.

Så kan det vara i funktionsnedsättningsvärlden också.

Ett barn med begränsad funktion i benen blir pushat av föräldrar att gå med olika slags stöd, eller cykla.

Vad man istället kanske borde gjort var att låta barnet i tidig ålder öva på att hantera sin rullstol.

För har man svaga muskler när man är liten blir det ofta mycket svårare eller omöjligt att gå senare i livet – när man är både längre och tyngre, men musklerna inte kan bli starka nog att klara av att hantera gång. Har man då inte övat på att köra rullstol tidigt blir det onödigt svårt när man väl behöver.

Poliska Polsk

Ciocolata, czokolada, czokolta, czykulata – idag helt enkel kallat czekolada och tillgängligt överallt. Men vad var början till polsk choklad?

Vid sidan av te och kaffe är choklad en symbol för nya seder i 1700-talets Europa och Polen. Och precis som te och kaffe gav också choklad upphov till kontroverser. Till att börja med gillade polackerna inte dess naturligt bittra smak till en början. Folk sa till och med att choklad var en dryck för grisar snarare än människor och att det var äckligt. Åsikterna började förändras när choklad började serveras varm, med tillsatt rörsocker, kanel och anis...

Vissa trodde att choklad, eftersom den är mörk och klibbig, kan vara ganska djävulsk och undrade om den borde ätas under fastan. Speciellt eftersom det verkade orsaka spänning, hyperaktivitet, pratsamhet, ilska och explosioner av negativa känslor, till och med lustfylldhet. Av den anledningen beslutade påven att dricka choklad skulle bryta fastan, även om den var tillagad med vatten. Den kulturella revolutionen kunde dock inte förhindras och med tiden blev denna aromatiska dryck på modet bland europeiska eliter.

Av samma skäl som den tidigare ansetts misstänkt – den var stimulerande och gjorde en glad. Choklad tog sig till stranden av floden Wisła i mitten av 1600-talet. I ett av sina brev (daterat 25 juli 1665) ber kung Jan III Sobieski sin fru, Queen Marysieńka, att sända honom 'ciokolata':

Kan du skicka mig lite ciokolata, min älskade, om du har någon. Jag skulle även behöva en liten kanna; du kan ta en av M. des Noyers och beställa en ersättningskanna åt honom och en pinne till att röra och vispa.

Pinnen och kannan var troligen de redskap som användes för att göra choklad på 1600-talet, nämligen molinillo – en speciell träwhisky – och chocolatière – en gryta med ett hål i locket där molinillon placerades. Enligt uppgift var kung August II Sas en stor chokladälskare, liksom den siste kungen av Polen, Stanisław August Poniatowski. Liksom kaffe eller te firades konsumtionen av choklad – denna speciella dryck krävde speciella redskap. På 1700-talet användes specialporslin för att göra choklad – den s. k. farfury och porcylene (fajans och porslinskannor och -koppar); små kannor för

czekolada choklad

czykulata, även koppar, skedar, mjölkkanor, silar, brickor och sockerskålar dök upp.

Socker förvarades i speciella lådor för att förhindra att det blev dåligt. Detta hindrade dock inte människor från att ta med socker på resor – frestelsen att njuta av smaken av gudomlig choklad var för stark!

I registret från 1700-talet listade en resa följande föremål: två tekannor, en chocolatière, en kaffekanna och en sockerskål med czybczyki and czubka (glimmar och spetsar, men författaren tror att det är sockertänger och ett lock).

Innan mekaniseringen av produktionsprocessen tog det tid att göra iordning allt detta. För att förstå varför, låt oss titta på receptet på czokulada prosta eller lättgjord choklad, som utgavs på andra halvan av 1700-talet av Jan Krzysztow Kluk, en präst och naturvetare.

Först behövde man rosta kakaoböner i en panna, röra och hålla koll så man inte överrostade dem och komma ihåg att de inte fick förlora fukt och oljighet. Sen måste de skalas och krossade. Det var bara början av en väldigt komplicerad procedur. De som ville njuta av smaken av choklad behövde tillsätta krossat

socker till bönorna och mala blandningen under en speciell sten placerad på heta kol. Blandningen av kakao-böner och socker behövde bli krämig och bli till en smörlik, mjuk massa.

Det var viktigt att värmen under stenen hölls låg, för 'om det är för hett, kan all fukt och oljighet, avgörande i choklad, avdunsta'.

Sedan lades massan i speciella formar i form av platta plåtkartonger och när den har svalnat och tagits ur formen är den redo att användas.

Choklad var berikad med varierande smakrika tillsatser. Choklad med söta rostade mandlar ansågs hälsosamma. Om kryddor, kanel eller vanilj tillsattes, blev choklad aromatisk.

Choklad kokades också i vin eller mjölk. Kakaomassa användes till drickchoklad. Enligt ett 1700-talsrecept på "chokladkräm", var man tvungen att blötlägga 6 chokladkakor i vatten över natten. Nästa dag kokade du dem med mjölk och tillsatte lite vetemjöl och lite brun hemgjord karamell för smak och färg.

Hushållschoklad

På 1700-talet var choklad en lyxprodukt och svår att få tag på.

Den var dyr och inte alla hade råd, men man ville avnjuta åtminstone någonting liknande.

För att möta det behovet utvecklades olika typer av ersättningar eller falsk choklad, ibland kallad hushållschoklad. Ett sådant recept, daterat tillbaka till 1791 och nyligen återtryckt i boken *Staropolskie Przepisy Kulinarne: Receptury Rozproszone z XVI-XVIII wieków* (Gamla polska kulinariska recept: spridda recept från 1500-1700-talen), belyser problemen med att importera utländska delikatesser, inklusive choklad. Med det sagt betydde det att drickchoklad kunde göras utan choklad, hemma. Receptets författare garanterar att en sådan dryck skulle smaka ännu bättre än en tillagad med riktig choklad importerad från den nya världen. Det skulle inte bara smaka bättre utan skulle vara hälsosammare och mer näringsrikt. Det är receptet: Istället för kakaoböror, ta 2 skedar vetemjöl av god kvalitet, lägg det i en kastrull eller chocolatière och lägg på glödande kol, rör sedan om utan att tillsätta någon vätska tills det får bra färg. Tillsätt en kopp vatten eller mjölk under konstant omrörning, tillsätt sedan kanel och socker och fortsätt koka som om det vore choklad. När den är kokt, tillsätt äggula för att bleka. Det var inte bara mjöl som användes för att göra skenchoklad. Lindfrukt användes också, som nämnts av Dziekoński i hans bok från 1796 *Przepisy Rolnictwa i Ogrodnictwa Najnowszei Przykładami, Wzorami i Planami Ekonomiki Objaśnione i Potwierdzone* (Beprovade jordbruks- och trädgårdsrecept, med de senaste exemplen,

formlerna och ekonomiska förklaringarna). Han skrev att 'choklad' gjord av lindfrukt var inte bara stärkande utan det skulle också smeka ens läppar.

Choklad kommer in i salonger I början av 1800-talet tog choklad konfektyrkonsten med storm. Varje kokbok innehöll plötsligt många söta recept med choklad. Chokladkrämer, suffléer, blanchmanger och chokladmjölk var populära. Choklad lades till gamla polska påskjästkakor och mazurkakakor.

Jan Szyttler, King Stas legendariska kock och författare till många systematiskt arrangerade kokböcker, ger flera recept med choklad. I hans recept på chokladmjölk var man tvungen att riva ett kvarts pund choklad, lägga det i en liten panna, tillsätta ett kvarts pund finpulveriserat socker och en halv fjärdedel varm crème fraîche. Sedan tillsätter du vispade ägg och äggulor, silar ur blandningen i en ugnform och sätter in den i en ugn på medelvärme. Choklad lades också till en gammal polsk efterrätt gjord av mandelmjölk och kallades blama (en typ av blanchmange), som kom till Polen via Spanien, England och Italien och var kung Jan III Sobieskis favoritgodis. Szyttlers recept på choklad-blanchmange är enkelt och kan användas idag:

Riv ett halvt kilo choklad och lägg i en kastrull på låg värme och fortsätt röra tills det blir lite mörkare; ta den från värmen och späd med mandelmjöl. Sila den genom en bit tyg, till-

sätt socker och 2 kvartar av husbloss, dagens gelatin, blanda väl och häll i en form.

När den kallnat är den redo att serveras.

Ett genombrott: Wedel-imperiumet

Ett stort genombrott i polsk choklads historia kom i mitten av 1800-talet, när en ung Karol Wedel öppnade en butik och bredvid den en "ångchokladfabrik" under affärsnamnet C. E. Wedel. Till en början tillverkade fabriken kola, men tillverkade snart även chokladkonfektyrer som visade sig bli en storsäljare. Wedels butik sålde även s. k. läkemedelschoklad som botemedel mot sjukdomar av olika slag, samt choklad med kryddor och vaniljchoklad, folkets favorit. 1855 tog Wedel med sig en specialmaskin från Paris som kunde tillverka drickchoklad – den mödosamma rullningen av kakaobönor var ett minne blott. Deras framgång ökade faktiskt av de billigare falskchokladprodukterna som blev tillgängliga på marknaden – det var då logotypen med Emil Wedels initialer skapades för att särskilja Wedels produkter från de som erbjuds av den underlägsna konkurrensen.

Under mellankrigstiden expanderade chokladindustrin i Polen. Inte bara byggdes en ny modern chokladfabrik i Warszawas Kamionekdistrikt, utan Wedels chokladkakor och praliner började få ett rykte utanför Polens nya gränser. Förutom de otaliga

Wedelbutikerna i Warszawa och andra polska städer, kunde det finnas utomlands, inklusive Paris.

Choklad och andra produkter från Wedels imperium transporterades med speciella Wedelägda flygplan, och de köptes i London, t.o.m. i Japan. Piasecki, Suchard & Pischingers fabrik i Kraków (därav omdöpt till Wawel efter andra världskriget för korthetens skull) var den främsta rivalen till den Warszawabaserade Wedel. På Wawel var det inte bara kvalitet som gällde utan också marknadsföring: bilder av de mest kända polska byggnaderna och polska hjältarna dök upp på deras förpackningar och de organiserade Miss Chocolatetävlingar. Före andra världskriget antog Polish Sugar and Chocolate Manufacturers Association en stadga som hjälpte – den syftade till att stödja utvecklingen av den polska konfektyrindustrin, inklusive chokladsektorn, samt att vinna nya marknader i Polen och utomlands och skydda de ekonomiska intressena av medarbetare. Men dessa optimistiska planer blev ingenting, eftersom andra världskriget stoppade tillväxten av den polska chokladmarknaden. Efter kriget förstätligades fabrikerna och chokladmarknaden kollapsade. Eran av falsk choklad började.

Wedelchoklad finns att köpa även här i Sverige.

KÄLLA: culture.pl

Att gå i sömnen

Att gå i sömnen kan ibland bero på feber, sömnbrist eller stress.

Att vara kissnödig kan också öka risken för att gå i sömnen.

Det kan även vara ärftligt och är vanligast hos barn mellan 5 och 8 år.

Varför går man i sömnen?

Hjärnan aktiverar det motoriska centrumet utan att nå direkt medvetande. Det är därför som sömngångare, efter upp-vaknandet, oftast inte kommer ihåg det, även om de vandrat runt med öppna ögon.

Sömngång räknas som en parasomni, en funktionsstörning där hjärnan befinner sig delvis i sömn och delvis i vakenhet.

Ett annat tillstånd av delvis i sömn, delvis i vakenhet har jag varit med om.

Awareness

Awareness under operation. Det liknar sömngång, men jag har nästan 25 år senare en fullt klar minnesbild.

Jag såg och hörde allt i rummet och framför allt kände jag narkostuben i halsen. Men kunde inte förmedla något. Det är en upplevelse jag inte önskar någon. Jag såg och hörde allt i rummet.

Lyckligtvis gjorde jag en operation knappt 6 år senare där jag antar att narkosläkaren var fullt medveten om vad som hänt gången innan och den gången hände det förstås inte.

Risken för awareness idag är cirka 0,2% under narkos där muskel-avslappnande medicin används. Några fullständigt säkra metoder för att upptäcka awareness finns fortfarande inte, men med hjälp av EEG-baserad neurofysiologisk monitorering tycks man kunna reducera denna risk till cirka 0,04%.

Ultraljud

Ultraljud är ljud med en frekvens högre än den översta gränsen för människans hörsel. Ultraljud definieras ofta som ljud med en våglängd mindre än 17 millimeter i luft, d.v.s. med frekvens högre än 20 kHz.

Någon övre frekvensgräns finns inte definierad.

Ultraljud påverkar inte oss människor. Men vi använder ändå det i många sammanhang.

I ekolod på båtar använder man ultraljud för att mäta djupet och inom arbetsfiske använder fiskare ultraljud för att upptäcka fiskstim i havsdjupet.

Fladdermöss orienterar sig med hjälp av ultraljud. De skriker ett ljud med en frekvens på upp till 120 kHz och lyssnar på ekot från föremål i närheten; ett slags sonar. Det finns även speciella ultraljudvisselpipor avsedda för att kalla på hundar, som hör höga frekvenser långt bättre än människan.

Inom medicin och industri används ultraljud för medicinsk diagnostik och teknisk diagnostik, bearbetning och rengöring.

Ett exempel på diagnostiskt ultraljud inom medicin är ultraljudsundersökningar som görs för gravida.

Undersökningen kan vara transabdominellt eller transvaginalt ultraljud (VUL).

Inom bilindustrin används ultraljud på självkörande bilar för att upptäcka objekt i bilens närhet.

Hellmuth Hertz, professor i Lund, utvecklade användningen av ultraljud för diagnostiska syften.

Han studerade hjärtats rörelser med hjälp av pulsekometoden. De första diagnostiska tillämpningarna skedde dock i Storbritannien och USA.

I början av 1960-talet genomfördes den första ultraljudsundersökningen av en gravid kvinna. Ultraljud utförs mycket för att bota eller hjälpa de med njursten. Det spränger nämligen sönder stenarna så att de blir mindre och att de därmed kan följa med bl. a. urin ut på ett enklare och ett mindre smärtsamt sätt.

Kurvor för att mäta aktiviteten i olika kroppsdelar

KÄLLA: lakartidningen.se,
dagensmedicin.se, researchweb.org,
ctgutbildning.se, hypocampus.se

EKG – Elektrokardiogram

I häfte 21 finns en artikel om EKG

Redan på 1700-talet antog en del vetenskapsmän att hjärtat styrs av elektriska impulser.

Den danske läkaren Peter Christian Abildgaard studerade t. ex. elektricitetens inverkan på djur och fann att en elektrisk stöt kunde stanna ett hjärta, men också få igång det igen. EKG uppfanns 1906.

EKG kan t.o.m. skickas från en ambulans till mottagande hjärtläkare och så kan ambulanspersonalen få reda på om de ska köra med blåljus och sirener till akuten eller hjärtintensiven, eller till ett annat sjukhus med bättre resurser och hur de ska förbereda patienten, t. ex. med medicinering, på vägen till sjukhus.

EEG – Elektroencefalografi

1924 gjorde den tyske psykiatern Hans Berger den första EEG-registreringen av hjärnaktivitet hos människa.

Likt EKG är EEG en gammal elektrofysiologisk metod som i dag och i framtiden ger unik diagnostisk information.

CTG – Kardiotokografi

Innan CTG:n kom användes den klassiska "tratten" för att lyssna på fostrets hjärta. När möjligheten att registrera fostrets hjärtfrekvens och mammans värkaktivitet med CTG introducerades på 1970-talet var det en revolution. För första gången fick vårderna en möjlighet att faktiskt övervaka barnet i magen.

Kardiotokografi (CTG) innebär att fostrets hjärtfrekvens (kardio) och livmoderns värkaktivitet (toko) registreras (grafi) samtidigt under en pågående förlossning.

Det främsta syftet, förutom att registrera värkarbetet, är att i ett tidigt skede kunna upptäcka att fostret riskerar eller har låg syresättning och/eller att fostret inte kan andas ordentligt – vilket leder till syrebrist, koldioxidansamling och så småningom även syraförgiftning. Om barnet inte andats inom 30 sekunder eller om det inte orkar skrika inom 60 sekunder efter födseln gör man åtgärder.

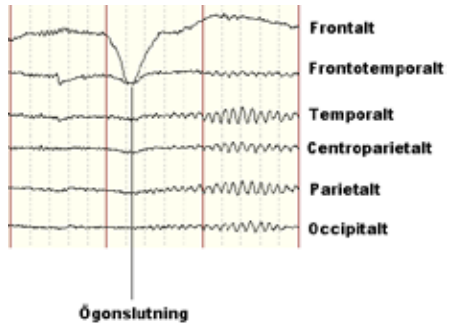
Vid kejsarsnitt, då lungorna inte blir stimulerade på samma sätt som under en vaginal förlossning är det större risk att barnet behöver stimuleras igång eller få andningshjälp direkt efter födseln.

Ett normalt EKG.

GJORT AV: Madhero88

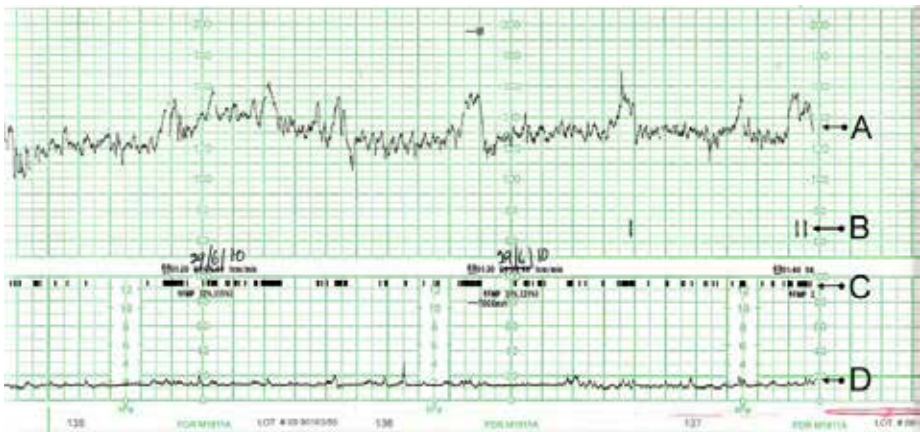
Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0
Unported

Normalt EEG vaken vuxen

GJORT AV: Nitramus

GNU Free Documentation License

Ett typiskt CTG för en kvinna **not in labour**.

A: Fostrets hjärtslag B: Indikator som visar rörelser som mamma känner (orsakade av att trycka på en knapp)

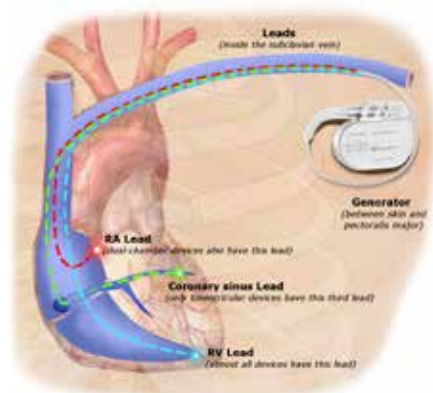
C: Fosterrörelser

D: Livmodersammandragningar

GJORT AV: PhantomSteve

Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported

Pacemaker

En pacemaker, även kallad hjärtstimulator eller pulsgenerator, är en elektronisk apparat som opereras in i kroppen hos personer vars hjärtas pumpverksamhet inte alltid fungerar som den ska till följd av fel i hjärtats elektriska fortledningssystem. Exempel på indikation för pacemakerimplantation är att sinusknutan eller AV-noden inte fungerar tillfredsställande, så patienten kan svimma, uppleva svår yrsel eller trötthet.

Pacemakern är ungefär lika stor som en tändsticksask och placeras under nyckelbenet och därifrån går 1, 2 eller 3 (för hjärtsviktspacemaker = CRT) elektroder till hjärtat.

Pacemakern lyssnar av hjärtats egen aktivitet och skickar vid behov elektriska signaler till hjärtats högra för- och/eller kammare som skickar impulser vidare till muskelcellerna i hjärtats väggar.

Hjärtat pumpar sedan ut blod till lungkretsloppet och det stora kretsloppet.

Pacemakern ersätter alltså sinusknutans och/eller AV-nodens funktion vid behov.

Världens första pacemaker som opererades in i en människa tillverkades i Sverige av Rune Elmqvist 1958. Samma år opererades en pacemaker in i en patient av hjärtkirurgen Åke Senning.

Den fungerade däremot inte så bra; den första höll bara ett par timmar och den andra endast ett par veckor.

Den första patienten Arne Larsson överlevde dock både uppfinnaren och kirurgen och fick uppleva 26 pacemakrar innan han vid 86 års ålder avled 2001.

I februari 1960 hade tekniken gått framåt och Rune Elmqvist hade gjort en ny typ av pacemaker, som opererades in i en patient i Uruguay. Den höll tills patienten avled av andra anledningar efter 9 månader. Senare samma år skedde den första operationen i USA, med en pacemaker designad av Wilson Greatbatch som höll i över ett år.

Uppfinnarna gav upphov till var sin pacemakerfabrik, vilka finns kvar än idag (om än med andra namn).

Pacemakerimplantation är numera ett rutiningrepp, som oftast utförs av en kardiolog med specialisering inom arytmologi. Operationen tar vanligen mindre än en timme i anspråk och utförs som regel med lokalbedövning.

KÄLLA: Wikipedia

Intåget av toalett och dusch i svenska hem

Vattenledningar i bostäder

I slutet av 1850-talet var Stockholm första stad i landet med att börja bygga vattenledningar i större omfattning. I början drogs ledningarna utanför husen, de boende fick hämta vatten från kranar på gårdarna. I bostäder skapades ett särskilt rum för hygien.

Dusch

I slutet av 1800-talet förekom den s. k. kammarduschen, en möbel som fälldes upp till en dusch. Duschen i sin moderna form fanns på 1940-talet, men det skulle dröja ytterligare 30 år innan den började tillverkas i Sverige.

Badkar fanns dock i många olika stilar.

Vattentoalett

Vattenklosetten (water closet på engelska. Därav den mycket vanliga skylten WC på toalettdörrar) lanserades i Storbritannien och introducerades i Sverige runt år 1900.

Avloppsfri toalett

Än idag finns det förstås fritidshus och liknande byggnader med utedass.

Om man vill ha toalett inne men inte vill eller kan dra in avlopp i ett fritidshus eller i en lokal kan man istället installera en förbränningstoalett. När du stänger locket startar en förbränning, du lyfter på locket och förbränningen avstannar och det som blir kvar är lite miljövänlig aska.

KÄLLA: byggnadsvard.se, filmarkivet.se,
vshjaltarna.se

Dynamit

Dynamit (från grekiskans *dynamis*, "kraft") är en klass av sprängämnen, med degartad konsistens, och består av nitroglycerin blandat med andra ämnen, t. ex. kiselgur till gurdynamit.

Kiselgur är till för att suga upp nitroglycerinet. Gurdynamiten uppfanns 1866 i staden Krümmel av svensken Alfred Nobel. Han fick patent på uppfinningen i Sverige under en tidsperiod av 13 år.

Nobel kallade produkten för Dynamit. Senare tillkomst av fler typer av dynamit gör det lämpligt att kalla detta sprängämne för gurdynamit för att skilja det från andra typer av dynamit. Tidigare hade man haft svårt att använda nitroglycerin som sprängämne vid t. ex. bergsprängning eftersom man då använde rent nitroglycerin. Nitroglycerinet är en oljeartad vätska, som lätt exploderar vid slag och hade p.g.a. utsipprande från borrhålen genom sprickor i berget och även på andra sätt förorsakat många olyckor.

Först genom gurdynamiten kunde nitroglycerinet användas till bergsprängning på ett enkelt sätt med rimlig risk. Gurdynamit är ett 5 gånger så kraftigt sprängämne som svartkrut.

Uppfinnandet av dynamiten var epokgörande för bergsprängningen, för genom dess användning kunde borrhålens antal och storlek minskas till en bråkdel mot tidigare.

Dynamiten möjliggjorde också t. ex. stora tunnelarbeten.

1875 förde Alfred Nobel sprängämnestekniken ännu ett stort steg framåt genom att uppfinna spränggelatin. Det är en gelartad kropp, som erhålles genom att vissa sorters nitrocellulosa löses i nitroglycerin. Genom denna förändring har man lyckats undvika en nackdel med de äldre dynamitsorterna, nämligen att nitroglycerinet "svettades ut", d.v.s. avskilde sig från uppsugningsmedlen.

Gelatindynamit fryser också mindre lätt än nitroglycerindynamit. En av de nitroglycerinhaltiga sprängämnenas största nackdelar har alltså minskats genom införande av spränggelatin. Ett vanligt sprängämne i Sverige var Extradynamit med sammansättningen nitroglycerin 55%, nitrocellulosa 3%, nitrobensen 3%, ammoniumnitrat 36,5%, trämjöl 2,5%.

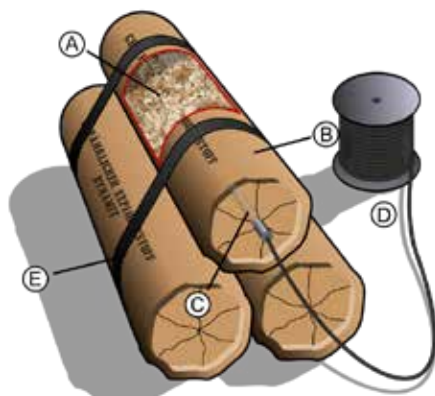
Frusen dynamit, d.v.s. sådan där nitroglycerinet (vars smältpunkt ligger vid +13 °C) har övergått till fast form, är nämligen inte plastisk, utan vid dynamitens handhavande kan man lätt få utskilda nitroglycerinkrystaller att explodera genom friktion. De flesta olyckshändelserna med dynamit inträffade antingen vid arbete med eller vid oförsiktigt upptinande av frusen dynamit.

Den klassiska dynamiten såldes förpackad i runda patroner av paraffinerat papper med samma diameter som de borrhål de användes i.

Den vanliga patronen (eller dynamitgubben) vägde 125 gram.

Handhavandet var enkelt: vid sprängning behövde man bara föräner den ena patronen ovanpå den andra i borrhålet och i den översta patronen sätta in en dynamittändhatt, d.v.s. en hylsa av koppar, till hälften fylld med en blandning av knallkvicksilver och kaliumklorat; efter att borrhålet blivit fyllt med en förladdning av lera, sand eller dylikt får man denna tändhatt att explodera med hjälp av en insatt stubin eller med elektrisk tändning. Det fanns även dynamitpatroner med en vikt av 5 kilo. Flera sådana kunde användas i samma borrhål vid pallbrytning i stenbrott. Nu finns en motsvarande produkt som heter Dynamex som har blivit allt vanligare. Denna används ofta istället för dynamit.

KÄLLA: Wikipedia

GJORT AV: Pbrks

GNU Free Documentation License

Alfred Nobel

Datormus

Datormus eller mus (plural dator-möss), är en enhet som ansluts till en dator, för att möjliggöra förflyttandet av en markör på en datorskärm.

En datormus är således ett exempel på ett pekdon, som i sin tur är en form av inenhet.

Datormöss används främst till stationära datorer. En laptop har ofta en inbyggd styrplatta som fyller samma funktion, även om det är möjligt att ansluta en mus. Mindre enheter, såsom handdatorer och surfplattor brukar istället ha pekskärm.

Datorer i offentliga miljöer kan vara utrustade med styrkula eller pekskärm istället för mus.

En datormus består av ett hölje vars form och storlek är avpassat för att hållas under användarens ena hand. Det finns modeller utformade för att hållas med antingen vänster hand, höger hand eller med vilken som.

På undersidan finns en anordning för att läsa av rörelser på underlaget. Det finns tre olika musteknologier: mekaniska, optiska och laser.

De mekaniska innehåller vanligtvis en kula som roterar då musen sätts i rörelse, den optiska innehåller optiska sensorer och laser är baserad på laserteknologi.

På ovansidan och ibland även på sidorna finns en eller flera knappar. Under 1990-talet var det standard att möss för Mac-datorer hade en, möss för PC hade två och att möss

med extrafunktioner hade tre knappar. Under 2000-talet finns det modeller med fler knappar, särskilt för spelaktiviteter.

Extraknapparna brukar vara programmerbara för att kunna användas istället för kortkommandon.

Datormusen kan även ha ett inbyggt scrollhjul. Det brukar användas för att förflytta skärmbilden snabbt och smidigt utan att behöva dra och klicka, t. ex. när man läser en lång text i ett dokument eller på en webbsida. Scrollhjulet kan även fungera som knapp. Musen kopplas vanligtvis till datorn via en PS/2- eller på senare tid ofta en USB-port.

Under 2000-talet finns möss med sladd och trådlösa.

Elektroniken i trådlösa brukar drivas av ett batteri som då och då behöver bytas ut.

För att underlätta förflyttningen av musen, öka precisionen, känsligheten och ge komfort eller stöd för handen används ofta en musmatta.

Den första prototypen av en datormus, designad av Bill English på SRI International utifrån Douglas Engelbarts skisser.

Datormusens teknik har utvecklats från den s. k. rullbollen, även kallad styrkula.

Datormusen uppfanns av Douglas Engelbart 1963–1964, då han arbetade på Stanford Research Institute. Denna mus läste av rörelsen med två hjul på undersidan, men fungerade

precis som dagens möss i alla riktningar. Engelbart demonstrerade uppfinningen offentligt första gången på "Fall Joint Computer

Conference" i San Francisco den 9 december 1968. En film från demonstrationen är tillgänglig på Internet.

Den första serieproducerade musen kom 1970 och var producerad av Computer Displays. Det var en mus med tre knappar, med modellbeteckningen 4-101.

Den svenske uppfinnaren Håkan Lans sägs ibland vara uppfinnaren av musen, men det får ses som en överdrift.

Han konstruerade en puck till en digitaliseringsplatta, Hipad, som också serieproducerades under 1970-talet. Vanliga möss hade redan då serieproducerats av Xerox till deras dator Xerox Alto.

Under 2010-talet har den optiska musen och lasermusen nästan konkurrerat ut den mekaniska varianten.

Mus finns även som inmatningsenhet för TV-spel.

Denna typ av inmatningsenhet finns bl. a. till Super NES (SNES-mus) och Dreamcast. Rent tekniskt är det i stort sett ingen skillnad på konstruktionen av en traditionell datormus eller en mus avsedd för användning på en tv-spelskonsol.

En avgörande skillnad ligger ofta i utformningen av den kontakt som gör att enheten oftast enbart passar till tillverkarens egna konsoler.

Till Playstation 2, 3 och 4 kan man använda en USB-mus till vissa spel och till den inbyggda webbläsaren.

Musarm är en skada i t. ex. leder som kan uppstå vid monotont arbete med datormus.

Musarm kan förebyggas med bl. a. anpassning av arbetsställningen, handledsstöd och en ergonomiskt utformad mus.

För att undvika onödig belastning ska handen och fingrarna vila på musen och handleden undvika ett ulnardevierat (när den rörs i sidled mot lillfingret) läge.

Punktskrift och Braille

Punktskrift (även brailleskrift) används av synskadade eller blinda i större delen av världen.

Systemet bygger på en rektangel, en s. k. cell, bestående av 6 punkter i 2 lodräta kolumner med 3 punkter i varje kolumn. Fyrkanten är inte större än att den täcks av en fingertopp. Skriftsystemet finns för de flesta alfabeterna.

Historia

Punktskriften utvecklades av den franske blindläraren och organisten Louis Braille redan i början av 1800-talet. Braille var själv född seende, men blev blind efter en olycka i barndomen. Han skapade som mycket ung den första punktskriften med utgångspunkt i dels tidigare relieftryck och Stachelskrift, dels Charles Barbiers militära sonographiesystem, och kunde presentera den i tryckt form 1829. Han undervisade på Institut royal des jeunes aveugles i Paris, vidareutvecklade punktskriften för matematik och musik samt påbörjade 1847 också arbetet med att försöka utveckla en skrivmaskin för punktskrift.

1852 avled Braille i TBC och först efter hans död blev punktskriften allmänt vedertagen i Frankrike. I samband med världsutställningen i Paris 1878 hölls en internationell kongress^[1] och där beslutades att Brailles punktskriftsalfabete skulle rekommenderas i undervisningen av blinda.

Under 1800-talets slut ökade efterfrågan på punktskriftsböcker, och flera tryckerier etablerades.

I Sverige lät Föreningen för blindskrift trycka den första boken med Brailles punktskriftssystem *Läsning för blinda* 1866 på Manilla, Institutet för blinda och döva. 1892 kunde de också, under ledning av

Amy Segerstedt, öppna ett lånebibliotek för punktskriftsböcker på Tysta skolan i Stockholm. Det som är kvar av dessa verksamheter har så småningom blivit Myndigheten för tillgängliga medier.

Braillealfabetet finns i 137 olika varianter och har anpassats till 133 språk. Nepali, tamil och urdu skrivs på olika sätt i 2 länder och det grekiska alfabetet finns i 2 varianter.

Läsning

I en punktskriftsbok (skriven med det latinska alfabetet) läser man braillebokstäverna från vänster till höger med fingertopparna. Fortfarande förs vanliga böcker över till punktskrift. I Sverige ges de ut av den statliga myndigheten Myndigheten för tillgängliga medier, MTM.

Datorn erbjuder många nya möjligheter. Med hjälp av en punktskriftsskärm, en tillsats som kopplas till en vanlig dator och ett speciellt program, är det möjligt att få det som står på den vanliga skärmen överfört till punktskrift.

Detta gör att det går att arbeta enklare och att ordbehandla, e-posta och chatta. Det mesta som finns på

Internet går att läsa. Eftersom bilder inte kan visas är det viktigt med alternativa, beskrivande, texter till bilder. Sådana texter syns normalt för den som för musen över en bild på Internet. De är också bra vid surfning med en mobiltelefon.

Svenska alfabetet

De 10 första bokstäverna i alfabetet, A–J, bildas genom att de 4 översta punkterna i fyrkanten, eller cellen, kombineras. Bokstäverna K–T, fås på samma vis, men punkten längst ner till vänster (punkt 3) läggs till.

Bokstaven A är punkten längst upp till vänster (punkt 1). Alltså är bokstaven K punkten längst upp till vänster och längst ner till vänster (punkterna 1 och 3).

Bokstäverna U–Z fås genom att lägga till punkten längst ner till höger (punkt 6) på bokstäverna K–T.

Ett U är således punkten längst upp till vänster, punkten längst ner till vänster och punkten längst ner till höger (punkterna 1, 3 och 6).

Bokstäverna Å, Ä och Ö samt W bildas genom andra punkt kombinationer.

Vid läsning på dator, då en speciell punktskriftsskärm används, ser alfabetet något annorlunda ut. Det innehåller då 8 punkter istället för 6.

Siffror

Siffrorna bildas genom att ett speciellt tecken, ett prefix, ett siffertecken, sätts framför bokstäverna A–J.

Siffran 1 fås genom att skriva detta tecken och sedan bokstaven A.

Siffran 0 bildas genom att skriva tecknet och bokstaven J.

Eftersom siffrorna använder samma punkt kombinationer som bokstäverna A–J är:

A och 1 A = 1

B och 2 B = 2

C och 3 C = 3

D och 4 D = 4

E och 5 E = 5

F och 6 F = 6

G och 7 G = 7

H och 8 H = 8

I och 9 I = 9

J och 0 J = 0

Skiljetecken

Stilar och layout

Stilförändringar, t. ex. fetstil, eller olika typsnitt, finns inte i punktskrift. Ibland markeras istället stilar med särskilda tecken före och efter de textpartier där stilen avviker från övriga texten. På datorer kan stilförändringar visas genom extrapunkter som ser ut som streck under texten.

Användningsområden

Punktskrift går att prägla på flera olika material och det går därför att använda punktskrift i många olika sammanhang. Vanliga användningsområden är på visitkort, medicinförpackningar, etiketter på flaskor och orienteringstavlor. Tekniken som används för att skriva med en punktskriftsmaskin kan med hjälp av olika applikationer också användas för att skriva på en pekskärmstelefon.

Punktskrift på informationstavla i offentlig miljö

Brailleläsning.

Creative Commons Attribution 2.0 Generic

Punktskriftsdisplay. FOTO: Fröjdlund

Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International

Punktskriftsmaskin. FOTO: Fisle Nor

Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International license

Punktskriftens egen dag

Den 4 januari
är punktskriftens egen dag.
I år fyller språket 200 år.
Louis Braille från Frankrike
uppfann punktskriften.

Synskadade och blinda
över hela världen
använder punktskrift.
Människor använder punktskrift
för att läsa, skriva och räkna.

Punktskrift är en text
som du känner av
med fingrarna.
Med hjälp av fingrarna
går det att känna
vilken bokstav det är.
Sex punkter bildar olika bokstäver.

Nu finns det mycket ny teknik
som kan läsa upp texter.
Därför tror många att punktskrift
inte behövs längre.

Men organisationen Synskadades
riksförbund

säger att punktskrift visst behövs.

– Många ord i svenskan
låter likadana när de blir upplästa.
Men när du läser en text
ser du att orden är olika.
Punktskrift gör det lättare
att förstå världen.

Det säger Cecilia Ekstrand
på Synskadades riksförbund.

Synskadade och blinda
som lär sig punktskrift
har lättare att klara skolan,
säger organisationen.
Därför vill organisationen att det
ska stå i skolans lag
att alla som behöver
ska få lära sig punktskrift.

Psykologin bakom telefonbedrägerier

Trots att många vet hur man borde göra om man bli uppmanad att lämna ifrån sig sina kontouppgifter är det lätt att manipuleras och svenskarna blev genom telefonbedrägerier lurade på hundratal miljoner förra året. Bedragarna vet hur hjärnan fungerar och utnyttjar det.

Vi människor är lättlurade faktiskt. Bedragarna är oerhört skickliga, de har kunskap i psykologi och har övat.

I de flesta typer av bedrägerier är det enligt forskarna samma grundläggande psykologiska mekanismer som används. Det första steget är att stressa individen. Det kan handla om att påstå att det finns en skuld som inte är betald och gått till Kronofogden eller att det pågår ett dataintrång.

Bli av med problem snabbt

Om man ska få en person att inte fatta rationella beslut så gäller det att stressa människan.

Hjärnan går då in i ett tillstånd som går ut på att snabbt försöka lösa ett problem.

Man söker efter information som som kan hjälpa. Man litar mer på sin omgivning.

I den här fasen skapas tillit till bedragaren med hjälp av olika metoder. De erbjuder hjälp, kan sitta på olika slags information som verkar pålitlig. Man vill följa deras uppmaningar.

Inte okunskap

Tvärtemot vad många kan tro handlar det inte om okunskap hos de som drabbas. Många vet vad de ska göra om de utsätts för ett bedrägeri men blir lurade ändå.

De psykologiska processerna är sådana att det är få som kan stå emot.

För att komma tillrätta med bedrägerierna är det mest effektiva sättet att ändra strukturen på hur betalningar görs via bankerna. Inte att lägga ansvaret på individerna.

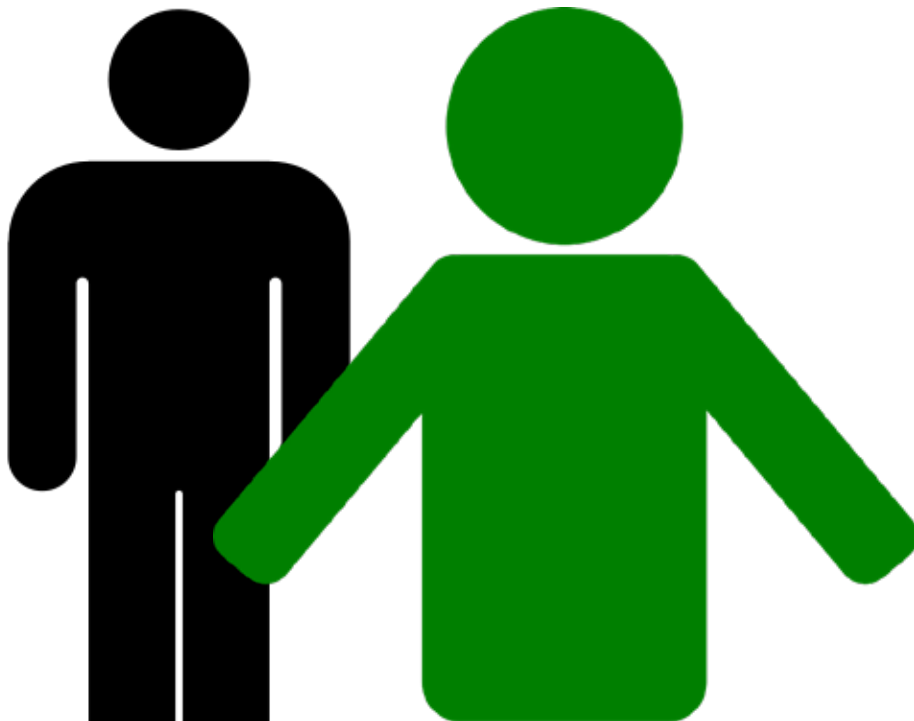
Vi kommer inte kunna ändra på att människor är stresskänsliga och vill kunna lita på andra.

Vishing, telefonbedrägeri

Vishing, en hopskrivning av engelskans "voice phishing", är en bedrägerimetod över telefon.

Bedragarnas mål är att få tag på personlig information, BankID och/eller att föra över pengar.

Brottsvinsterna från vishing minskade under januari-november 2024 med 40% i jämförelse med samma period 2023. Trots detta handlade det om 396 miljoner kronor som svenskar blev lurade på, enligt uppgifter från Polisen.

PAPPER OCH STYGN

Härnösands
kommun